

CATALUNYA I LA SOCIETAT DE NACIONS

J.M. Batista i Roca: un intel·lectual independentista en el període d'entreguerres (1914-1945)

Frederic J. Porta

Il·lustració: [Jesús Galdón](#)

Josep Maria Batista i Roca (1895-1978) va ser el primer intel·lectual, acadèmic, universitari i figura de vocació pública en ser independentista tota la seva vida, dir-ho i actuar en conseqüència [1]. La seva acció política es basava en el reenfortiment de Catalunya i el seu esperit i consciència nacionals, en el conreu del caràcter i la preparació dels dirigents del demà, inspirat en el model britànic. Batista i Roca va ser un dels pocs intel·lectuals veritablement preocupat en establir una posició catalana al món; una geopolítica catalana. Ho faria en cinc eixos: el pancatalanista, el panoccità, l'ibèric, l' europeu i, finalment, l'hispanic. Esbossem els principals tot seguit [2].

Geopolítica dels Països Catalans

En els ambients del separatisme, els Països Catalans eren un marc natural ja de finals del segle XIX ençà. Per a Batista i Roca, allà on es parlés català hi havia la nació catalana.

Encara que els processos de Renaixença de Mallorca, el País Valencià i el Rosselló havien seguit camins diferents, tots els Països Catalans comptaven amb un mínim de consciència nacional a partir de la qual es podia projectar una unitat cultural i lingüística. Amb l'associació Nostra Parla, primer, i amb l'entitat cívica Palestra, després, Batista i Roca cercaria l'acostament dels intel·lectuals, sobretot joves, del Principat de Catalunya als altres territoris de la Nació, inclòs, també, l'Alguer.

Nostra Parla (1916-1923) va ser una associació preocupada per la promoció de la llengua catalana i del seu prestigi, així com per promoure «la unificació espiritual de Balears, Catalunya, Rosselló i València», una mica com a complement de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana (APEC, 1898-1939). Palestra (1930-1938) recolliria aquest objectiu, però inserint-lo en una estratègia de més ampli abast; l'entitat cívica serviria de plataforma per estendre la consciència nacional a tota la nació catalana i, sobretot, a la joventut que, en un futur, hauria de liderar un projecte polític pancatalanista. Palestra estendria també les seves activitats més enllà de la serralada de la Corbera, a Occitània [3].

De mica en mica, i pensant en el futur, s'aniria construint, de manera natural i orgànica, a través de les coneixences, una xarxa de desvetllament nacional formada per dirigents conscients com els que havien fet possible, a la Catalunya estricta, la Renaixença Romàntica. L'esquema previst era el mateix: una fase cultural, de contactes, projectes i somnis; una fase política, d'afirmació d'idees i de posada en pràctica d'aquestes; i, finalment, la reunificació estatal amb les respectives independències.

Al llarg dels anys de la Segona República Espanyola, valencians, mallorquins i d'altres catalans van assistir esporàdicament als campaments de Palestra, tot i que s'organitzaven també grups d'escoltes al País Valencià o un campament de l'Obra Social de Palestra a Mallorca. Mentrestant, l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana realitzava també esforços a Andorra per a «fomentar l'amor a la llengua entre els andorrans». També va crear-se un Comitè Català d'Amics d'Andorra en «defensa de la independència andorrana», el qual sostenia que «defensar Andorra de les intromissions dels països estrangers, és defensar la independència d'un territori català».

Batista i Roca va ser el primer intel·lectual, acadèmic, universitari i figura de vocació pública en ser independentista tota la seva vida, dir-ho i actuar en conseqüència

Batista i Roca pensava en una coordinació dels moviments excursionistes i escoltistes de cada nacionalisme i fins i tot va dissenyar un organigrama per la nova aliança, amb tres secretariats nacionals i un de general, cadascun amb seu pròpia, en una articulació que recordava a la que seguia internament Palestra, el moviment excursionista i escolta de Catalunya i l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana. No debades, tots aquests espais o organitzacions estaven convergint, a través de Batista i Roca i la seva gent de confiança, en una nova cultura política per tota la nació catalana. Malauradament, el

resultat de la Guerra Civil va estroncar el procés ascendent de presa de consciència nacional arreu dels Països Catalans.

Geopolítica occitana

Quan el Romanticisme va portar a Europa a fitar el seu passat medieval, els catalans van retrobar el seu passat compartit amb els occitans, i viceversa. D'aleshores ençà, van restar embadalits pel que l'erudit August Rafanell ha anomenat la *Il·lusió Occitana*. Durant tot el segle XIX, la idea d'una unitat cultural catalano-occitana, sobretot lingüística, va ser compartida per molts intel·lectuals de les respectives renaixences. Després de la Gran Guerra, Batista i Roca va creure que havia arribat el moment de començar a concretar les relacions, i passar d'una *il·lusió* cultural o lingüística, de germanor romantitzada, històrica, quasi mítica i compartida en un passat estroncat per la Batalla de Muret de 1213 —una idea una mica esotèrica, només a l'abast dels intel·lectuals—, a una idea actual, política i, de masses. Batista i Roca, en paraules de Rafanell, va realitzar «el primer programa i la primera campanya plenament nacional (no selectiva ni elitista) del panoccitanisme a Catalunya» [4].

A través d'actes i de trobades, de la publicació d'opuscles i la celebració de reunions i conferències, Batista i Roca cercava acostar les dues cultures, preparar un mercat cultural unificat, unir les dues llengües i promoure que els joves es coneguessin per tal que, en un futur, es desenvolupés, a través d'una consciència cultural compartida, un projecte polític catalano-occità, que es vehicularia a través de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, de la nounada Federació Nacional d'Estudiants de Catalunya i de Palestra. Encara que hi hagués precedents anteriors, va ser veritablement durant els anys 1930-1934, de relativa estabilitat i llibertats a banda i banda de la serra de les Corberes, que es va procedir, amb el vistiplau de la Generalitat, a reprendre l'establiment de lligams i de relacions amb els intel·lectuals occitans en vistes a construir un espai-mercat cultural que, en un futur, pogués esdevenir una realitat política [5]. El camí cap als Fets d'Octubre i la turbulència dels anys entre 1934 i 1939 a Catalunya, i de 1939 a 1945 a Occitània van suposar un punt i a part en les relacions i els somnis d'unificació, que Batista i Roca reprendria a partir de la dècada de 1950.

Geopolítica europea

Històricament, si fa o no fa un cop per segle, a Europa es genera un període convuls en el qual canvien les fronteres i l'hegemonia, però també la concepció del món i del poder. Després de les guerres de religió del segle XVI, en són exemples la Guerra dels Trenta Anys (1618-1648), la guerra de Successió (1701-1713/15) i la de la Quàdruple Aliança (1718-1720), les Guerres de la Revolució Francesa i les Napoleòniques (1792-1802 i 1803-1815) i el període de les dues guerres mundials (1914-1945). Cada vegada que un sistema de postguerra s'afebleix i s'esfondra, Europa entra en un període d'un parell o tres de decennis d'inestabilitat, de fronteres, idees, hegemonies i poders canviant, de la qual n' emergeix completament transfigurada. Paradoxalment, aquests són moments d'oportunitats per Catalunya. Batista i Roca volia aprofitar la finestra oberta entre la Gran

Guerra i la Segona Guerra Mundial, per aconseguir la independència de Catalunya.

Ja al 1919 havia començat a fer contactes universitaris a Oxford, Cambridge o Berlín, també al voltant, extraoficialment, de la Societat de Nacions. Parlava amb tothom i s'escrivia amb tothom, fossin representants de minories, d'estats, de repúbliques, monarquies o imperis. La seva activitat la vehiculada sobretot a través de l'Oficina de Relacions i Bescanvis, (ORBIS), establerta dins de Palestra. Batista i Roca cercava suplir l'absència total o quasi-total de relacions internacionals o d'institucions en aquest sentit. Entre 1919 i 1945 (i més enllà), Batista i Roca va intentar suplir la inexistència d'una Oficina de Relacions Internacionals, Conselleria o Ministeri d'Exteriors de Catalunya extraoficial o paraoficial.

Es van establir contactes informals, a través d'amistats, però també contactes formals: informes i missatges tramesos als consolats i les ambaixades, per exemple, britànica, francesa, alemanya, italiana i portuguesa. L'absència d'una diplomàcia estatal catalana o de representació de les reivindicacions polítiques davant la nova Societat de Nacions va portar als nacionalistes catalans, entre ells Batista i Roca, a optar per maneres indirectes d'influir-hi. Es van realitzar, en aquest sentit, moltes gestions al Congrés de les Nacionalitats Europees, una organització no-governamental que intentava suplir la manca de representació de les nacions sense Estat i les minories a la Societat de Nacions. Al Congrés, la influència de Batista i Roca va arribar a ser notòria, adquirint «cert protagonisme als cercles del moviment nacionalitari europeu des de 1933-34, particularment per les seues estades a Ginebra davant la sala de premsa de la Societat de Nacions», com ha explicat Núñez-Seixas [6].

L'absència d'una diplomàcia estatal catalana o de representació de les reivindicacions polítiques davant la nova Societat de Nacions va portar als nacionalistes catalans, entre ells Batista i Roca, a optar per maneres indirectes d'influir-hi

L'intel·lectual independentista va aconseguir que en reunions i trobades, com la de 1935, s'acceptessin les seves propostes de reivindicació de la pau europea i de respecte pels drets de les minories per tots els assistents, les quals serien presentades al President de l'Assemblea de la Societat de Nacions. Un altre exemple d'aquesta participació indirecta, que cercava influir la visió que tenien els Estats membres de la Societat de Nacions sobre Catalunya, la trobem el 1935, després dels Fets d'Octubre. En aquell any, Batista i Roca, com a representant de Catalunya al Congrés de Nacionalitats Europees, va trametre un informe sobre Catalunya a la delegació portuguesa de la Societat de Nacions, en què explicava la situació política del país després d'aquella fallida revolta [7]. L'objectiu d'una Catalunya lliure en una Europa lliure i diferent va esvaïr-se entre 1936 i 1939, però després de 1945, Batista i Roca continuaria la seva actuació davant les (re)naixents institucions europees.

Geopolítica hispànica: aturar la Guerra

Durant els tres anys del conflicte, tal com ha explicat Arnau González i Vilalta al llibre *Une Catalogne indépendant?*, «la possible secessió de Catalunya, agrades o no, estava sobre la taula de les cancelleries i als debats periodístics del moment [...]. No hi va haver cap espai de debat diplomàtic o periodístic que deixés de comentar la possibilitat d'una secessió catalana» [8]. A la Guerra Civil Espanyola van involucrar-s'hi directament la URSS, Itàlia i Alemanya i milers de combatents estrangers –com els de les Brigades Internacionals o el Corpo Truppe Volontarie– van lluitar als camps de batalla. I els mitjans de comunicació internacionals també van fixar la seva vista al sud dels Pirineus.

El trencaclosques diplomàtic d'aquells anys situava Catalunya com una peça movable, en disputa dins el tauler de les relacions internacionals del final del període d'entreguerres. El març de 1938, per exemple, quan Hitler va annexionar-se Àustria, sobre la taula del govern francès va passar la proposta d'ocupar militarment Catalunya fins a l'Ebre com a mesura de protecció. Gregori Mir expressa que d'ençà «la guerra de Successió, Catalunya no havia tingut un protagonisme internacional com el que va tenir durant la Guerra» [9].

El president Lluís Companys va enviar Batista i Roca a Londres en missió secreta quan els franquistes van entrar a Lleida la primavera de 1938. Aprofitant la xarxa de contactes teixida durant els anys anteriors, va accedir a les més altes instàncies de l'Imperi Britànic, arribant a entrevistar-se en persona amb Lord Halifax, Edward Frederick Lindley Wood, aleshores secretari d'exterior. Els britànics, però, es van guardar a la màniga, de 1936 a 1945, la carta del nacionalisme català. En un dels informes tramesos per Batista i Roca, el 23 de juny de 1937, redactat per ell en coordinació amb els enviats del govern basc, Manuel Irujo i Iñaki Lisazo, però també amb la delegació de la Generalitat a París, s'hi parlava d'una proposta per aturar la guerra, reconèixer la zona controlada pels insurrectes i establir un control internacional a través de la Societat de Nacions dels territoris de Catalunya, el País Valencià, les Illes Balears, la part d'Aragó encara sota control republicà i Múrcia —gairebé literalment les fronteres de l'antiga Corona d'Aragó, és a dir, amb una perspectiva més hispànica que espanyola—. «Els anglesos s'ho van prendre amb molt d'interès i inclús van suggerir que Holanda formés part d'aquesta comissió [internacional]», recordaria Batista i Roca [10]. Els britànics van guardar-se la carta del nacionalisme català: els contactes van perdurar enllà del final de la Guerra Civil i fins el final de la Segona Guerra Mundial, però a l'alliberament de París i Berlín, com és sabut, no van seguir ni Barcelona ni Madrid.

Conclusions

L'abast de la paradiplomàcia de Batista i Roca durant el període d'entreguerres va ser limitada per l'absència dels mecanismes estatals i de representació directa davant la Societat de Nacions. Tot i això, a través d'estratègies d'influència indirecta, com ara la participació al Congrés de les Nacionalitats Europees, es va intentar suplir aquestes mancances, arribant a contactar i trametre informacions i memoràndums a la Societat de Nacions i als delegats de diversos països. Els contactes establerts s'aprofitarien durant la

Guerra Civil Espanyola per intentar aconseguir una pau separada amb intervenció de diverses potències i la Societat de Nacions, cosa que, finalment, no passaria.

REFERÈNCIES

- 1 — Porta, Frederic J. (2023), *Josep Maria Batista i Roca (1895-1978)* [Títol provisional. Pròxima aparició].
- 2 — Sobre la geopolítica ibèrica, vegeu: Porta, Frederic J. (2022?), Batista i Roca i la Galeusca (1932-1934), *Actes de la VI Galeusca Històrica (2021)*. [Pròxima aparició].
- 3 — Duran, Lluís (2020). *Què va ser Palestra*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia; Duran, Lluís (2007), *Intel·ligència i caràcter. Palestra i la formació dels joves (1928-1939)*. Barcelona: Afers; Graña, Isabel (1995). *L'Acció pancatalanista i la llengua: Nostra Parla (1916-1924)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat; Duran, Lluís (1997). *Pàtria i escola, L'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana*. Catarroja-Barcelona: Editorial Afers.
- 4 — Rafanell, August (2006). *La Il·lusió Occitana*. Barcelona: Quaderns Crema), 1024.
- 5 — Batista i «tots els “idealistes” que el secundaven havien superat els mestres, prenent en un sentit literal allò que aquests havien predicat en un sentit literari», explica Rafanell. Rafanell, August (2006). *La Il·lusió Occitana*. Barcelona: Quaderns Crema, 115. Un exemple de la visió evolucionista del nacionalisme per estadis, a: J. M. Batista i Roca (1932), *Pròleg a Amadeu Serch, L'exemple de Txecoslovàquia. Els sòkols. La lluita per la independència*. Barcelona: Editorial Barcino, 5-7. Sobre la consciència d'estar establint marcs culturals i un mercat comú occità-català: Alexandre Cirici (1973). *El Temps Barrat* (Barcelona: Destino, 1973), 116-126 i 203-206. Sobre la promoció de les relacions entre occitans i catalans per part d'organismes para-autonòmics, l'Oficina de Relacions Meridionals de Carbonell és un gran exemple: Vinyet Panyella (2000). *Josep Carbonell i Gener (Sitges, 1897-1979). Entre les avantguardes i l'humanisme*. Barcelona: Edicions 62, 184-196. Vegeu, en general: Porta, Frederic J. (2023), *Josep Maria Batista i Roca (1895-1978)* [Títol provisional. Pròxima aparició].
- 6 — Núñez Seixas, Xosé M (2010). *Internacionalitzant el nacionalisme. El catalanisme polític i la qüestió de les minories nacionals a Europa*. Catarroja-València: Editorial Afers-Universitat de València. 257-258. La cita és de les pàgines 240-241. Vegeu també: Ucelay-Da Cal, Enric, Xosé M. Núñez Seixas, Arnau Gonzàlez i Vilalta (eds.) (2020), *Patrias diverses, ¿misma lucha? Alianzas transnacionalistas en el mundo de entreguerras [1912-1939]*. Barcelona: Edicions Bellaterra.
- 7 — El document ens l'ha facilitat molt amablement Arnau Gonzàlez i Vilalta. (AHD, DGNP, Informações políticas. Espanha. 1932 e 1935, Dossier Informações sobre a Catalunha, Processo 28, 1935, Delegación de Portugal SDN, 26-X-1935).

- 8 — González i Vilalta, Arnau (2017). *Une Catalogne indépendant? Geopolítica europea i Guerra Civil Espanyola (1936-1939)*. Barcelona: Memorial Democràtic. Vegeu també el més recent: González i Vilalta, Arnau (2021). *Cataluña en la crisis europea (1931-1939). ¿Irlanda española, peón francés o URSS mediterránea?* Lleida: Milenio Publicaciones.
- 9 — Mir, Gregori (2006). *Aturar la guerra. Les gestions secretes de Lluís Companys davant el Govern britànic*. Barcelona: Proa.
- 10 — La cita prové de la gravació de Mascarell, Ferran (1978). *Entrevista a Batista i Roca*. Fonoteca Jaume Fons de l'Arxiu Nacional de Catalunya. El memoràndum, però, que Batista recordaria amb goig a la darrera entrevista, proposava un armistici, l'entrada de comissaris, interventors i supervisors internacionals per garantir l'aplicació de les decisions, el retorn dels exiliats i l'aturada de les represàlies polítiques a la rereguarda. Es proposava també l'aplicació dels Tretze Punts de Negrín publicats el 30 d'abril —sempre que fossin aplicats també al bàndol franquista— i, com a garantia de seguretat, s'hi reclamava la desmilitarització de tota la costa Mediterrània, inclosa Catalunya, el País Valencià i les Illes, territoris que el memoràndum reclamava catalans. A més a més, s'oferia tota la potència industrial de les terres catalanes dins d'Espanya per ésser posada al servei de França o Gran Bretanya en cas d'una nova conflagració europea, i s'incloïa, també, la introducció d'una autonomia gallega. En cas d'ésser acceptades i aplicades les condicions, hom proposava la celebració d'un plebiscit, almenys cinc anys després i sota supervisió internacional, per tal que els propis ciutadans decidissin el futur polític dels seus territoris, es trobessin sota control republicà o franquista. Lluís Crusellas, Franco no va voler la pau. Gestions de Batista i Roca a Londres a *Serra d'Or* (I/1979).

Frederic J. Porta

Frederic J. Porta és graduat en Ciències Polítiques, Màster en Història del Món i doctor en Història Contemporània per la Universitat Pompeu Fabra. Actualment és membre del Grup de Recerca Estats Nacions i Sobirania (GRENS) de la UPF i investigador postdoctoral Margarita Salas en Història Contemporània a la Universitat de Barcelona, dins del Grup de Recerca en Estudis Nacionals i Polítiques Culturals. La seva recerca se centra en la història de Catalunya, el nacionalisme i el separatisme català, la història d'Europa, els moviments polítics i la filosofia contemporànies. És director de la revista *Esperit*.